

DETERMINANTY BEZPEČNOSTNÉHO MANAŽMENTU

Ladislav Hofreiter ^{*)}

ABSTRAKT

Ochrana osôb a majetku je závislá od celého radu činiteľov- determinánt. Obsahom príspevku bude identifikovať a popísať tie skupiny činiteľov, ktoré zásadne ovplyvňujú efektívnosť opatrení na zaistenie bezpečnosti osôb a majetku. V súvislosti s riešením tohto problému bude poukázané na príčiny a podmienky „bezpečnosti“ a „nie bezpečnosti“, na činitele, ktoré ovplyvňujú bezpečnosť sociálnych subjektov i materiálnych objektov, príčiny a podmienky vzniku ohrozenia a možnosti jeho eliminácie.

Kľúčové slová:

Bezpečnosť, nie bezpečnosť, ochrana, determinanty, ohrozenie, zraniteľnosť,

ABSTRACT

The persons and property protection is depended of quite a number of factors- which can be classified as determinants. The aim of this article is to identify and described those groups of factors , that are essentially influence on the effectiveness of the persons and property security measures. We'll in this article presented the reasons and conditions of the „security“ and „insecurity" , on that factors, that are have influence on social subjects material objects security, reasons and conditions creation of the threat and possibilities at his elimination.

Key words:

Security, insecurity, protection, determinants, threat, vulnerability,

1 ÚVOD

Pojem **ochrana** môže byť vnímaný v rôznych významoch. Prvotný a najvšeobecnejší význam tohto pojmu znamená *starostlivosť o odvrátenie*

*) Ladislav Hofreiter, prof.nadzw. dr.hab. , Wydział Nauk o Bezpieczeństwie, Krakowska Akademia im. A. F. Modrzewskiego, ul. Gustawa Herlinga-Grudzińskiego 1, Kraków, Polska; e-mail: ladislav.hofreiter@zoznam.sk

nebezpečenstva, rôznych škodlivých vplyvov prostredia, z okolia sociálneho subjektu alebo materiálneho objektu, ktoré môžu ohroziť jeho bezpečnosť. V tomto význame ide teda o cieľavedomú ľudskú činnosť, zameranú na elimináciu, alebo zníženie ohrozenia, reprezentovanú širokým spektrom preventívnych stratégií.

V užšom význame môžeme ochranu vnímať ako *prostriedok* (fyzickú osobu, technické zariadenie, vecný prostriedok a pod.) *určený na chránenie* inej osoby alebo osôb, materiálnych hodnôt, objektov apod.

V každom z týchto významov je pojem ochrana spojený s procesom zaisťovania bezpečnosti niekoho alebo niečoho. Aby efektívnosť ochrany bola čo najvyššia, potrebujeme vedieť, potrebujeme poznať a rozumieť obsahu pojmu bezpečnosť.

2 OBSAH A VÝZNAM POJMU BEZPEČNOSŤ

Hľadanie odpovede na otázku čo je bezpečnosť je jedným zo základných znakov filozofického prístupu k bezpečnosti. Avšak definovať pojem bezpečnosť je nemalý problém a to aj preto, že skoro každý odbor ľudskej činnosti si vytvoril svoj vlastný prístup a svoju vlastnú definíciu [1].

Z hľadiska reálneho (a realistického) hodnotenia bezpečnosti môžeme **bezpečnosť** definovať ako *taký stav spoločenského vedomia, v ktorom existujúca úroveň ohrozenia, vďaka obranným schopnostiam subjektu, nevyvoláva obavy z neželaných, negatívnych, zmien bezpečnostnej situácie* [2]. **Bezpečnosť v sociálnych systémoch** môžeme vyjadriť aj ako *stav nerovnováhy medzi ohrozením a odolnosťou subjektu*, pričom nestabilitu či nerovnováhu potrebujeme vytvoriť vo forme prevahy úroveň odolnosti nad intenzitou pôsobiacich ohrození.

Bezpečnosť je párová kategória : jej protikladom je „**nie bezpečnosť**“¹, teda taký stav, kedy bezpečnostná situácia v prostredí nevytvára primerané podmienky pre existenciu, pretrvanie a rozvoj subjektu. Vo vzťahu k druhej časti predchádzajúcej definície to znamená, že je to stav, kedy existuje nerovnováha v prospech prevahy ohrození nad odolnosťou, alebo úrovníou ochrany subjektu.

Bezpečnosť (ale i „nie bezpečnosť“) je z kauzálneho hľadiska javom druhotným, sekundárnym , ktorý vzniká ako výsledok pôsobenia primárnych príčin, vyvolávajúcich vznik/zánik ohrozenia alebo zníženie/zvýšenie odolnosti (zraniteľnosti) subjektu bezpečnosti.

3 ČINITELE BEZPEČNOSTI

Pri uplatnení všeobecného prístupu k definovaniu bezpečnosti musíme rešpektovať, že každý subjekt sa mení v každom časovom okamihu buď sám osebe,

¹ Tento pojem (agl. Insecurity) nie je možné zamieňať s pojmom **nebezpečenstvo (nebezpečie)**, ktoré je definované ako latentná vlastnosť daného systému alebo jeho komponentov spôsobovať neočakávané negatívne javy, ktoré narušujú bezpečnosť, ohrozujú stabilitu a fungovanie príslušného systému, prípadne aj jeho okolia [3].

alebo sa menia jeho vzťahy (väzby) voči okoliu (bezpečnostnému prostrediu). Rovnako tak je v neustálom vývoji aj bezpečnostné prostredie. Práve meniace sa podmienky v okolí subjektu najviac ovplyvňujú jeho bezpečnosť.

Bezpečnosť je teda stav, ktorý je výsledkom vzájomného pôsobenia nasledujúcich činiteľov [2]:

- subjektu s jeho obrannými, ochrannými schopnosťami, ktoré môžeme kvantifikovať pomocou zraniteľnosti (*vulnerability*),
- ohrozenia (*threat*), ktoré sa nachádzajú v otvorenej alebo latentnej podobe v danom prostredí (*environment*), čo môžeme vyjadriť zápisom :

$$B^t = f\{T^t; V^t\} \quad (1)$$

kde B^t je reálna bezpečnosť subjektu v čase t ,
 T^t je intenzita ohrozenia v čase t ,
 V^t je zraniteľnosť subjektu voči reálnym ohrozeniam v čase t .

3.1 ZRANITEĽNOSŤ SUBJEKTU

Zraniteľnosť (*Vulnerability, уязвимость, podatnosť*) znamená vlastnosť ľubovoľného materiálneho objektu, technického prostriedku alebo sociálneho subjektu stratiť schopnosť plniť svoju prirodzenú alebo stanovenú funkciu v dôsledku pôsobenia vonkajších alebo vnútorných ohrození rôznej povahy a intenzity. Vyjadruje stupeň, či mieru jeho schopnosti odolávať vonkajším i vnútorným ohrozeniam. Zraniteľnosť sa vyhodnocuje podľa tých prvkov systému ochrany, ktoré sú najmenej odolné voči aktuálnym alebo potenciálnym ohrozeniam. Čím je zraniteľnosť systému ochrany menšia, tým je väčšia jeho odolnosť voči pôsobeniu ohrozenia.

3.2 OHROZENIE

Pojem **ohrozenie** (*Threat, угроза, zagrożenie*) označuje konkrétny, fyzicky existujúci objekt, jav či udalosť, ktorý je schopný spôsobiť škodu alebo ujmu. V najširšom význame sa takto označuje všetko, čo je pre subjekt nebezpečné, čo by mohlo negatívne zmeniť jeho situáciu bezpečnosti.

Výskyt ohrozenia je determinovaný:

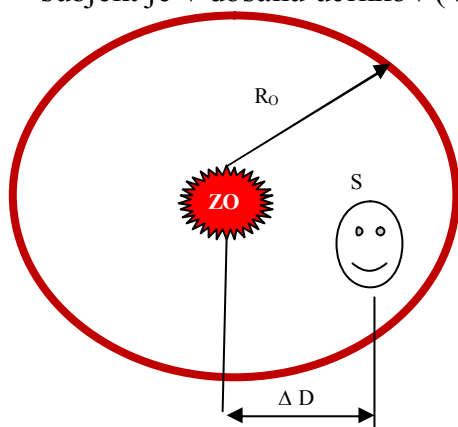
- objavením sa nositeľa, zdroja ohrozenia, teda niečoho alebo niekoho, čo by mohlo spôsobiť škodu alebo ujmu,
- spôsobilosťou nositeľa, zdroja, ohroziť subjekt alebo chránený záujem, resp. spôsobiť škodu alebo ujmu, alebo vyvolať nebezpečnú udalosť.

Výskyt **zdroja**, resp. nositeľa ohrozenia, ktorý **chce** (má motív) a **vie** (má spôsobilosti) ohroziť sú príčiny nutné, nie však dostačujúce; ony ešte nezaručujú, že bude subjekt reálne ohrozený. Aby bol subjekt ohrozený skutočne, priamo a bezprostredne, musia byť realizované **d'alšie podmienky**, ako napr. primeraná zraniteľnosť subjektu, nízka odolnosť ochrany, dostupnosť alebo prenosnosť chráneného záujmu, malé riziko neúspechu pre útočníka, veľká pravdepodobnosť zisku, priaznivá verejná mienka či podpora pre konanie útočníka apod.

3.3 ČASO-PRIESTOROVÁ DETERMINOVANOSŤ OHROZENIA

Aby došlo k ohrozeniu subjektu alebo jeho chránených záujmov, musia byť splnené dve podmienky:

- zdroj ohrozenia (ZO) i subjekt (S) sa súčasne vyskytujú v rovnakom čase, ako pôsobí ohrozenie,
- subjekt je v dosahu účinkov (vplyvov) ohrozenia (R_0), obr.1.

Obrázok 1 : Priestorová determinácia bezpečnosti subjektu. Vlastné spracovanie

Subjekt bude bezpečný, ak sa bude nachádzať mimo dosahu účinkov ohrozenia (napr. mimo dosahu útočníka), teda:

$$\Delta D \gg R_0 \quad (2)$$

kde ΔD je vzdialenosť zdroja ohrozenia (ZO) od subjektu (S),
 R_0 je dosah účinkov ohrozenia.

Dosah účinkov, alebo dosahu ohrozenia je závislý od charakteru zdroja ohrozenia. Iný dosah ohrozenia je v prípade fyzického útoku na ulici, iný dosah je pri pôsobení nebezpečných látok alebo výbušných systémov, či hackerov.

3.3 PROSTREDIE

Prostredie (*Environment, окружающая среда, środowisko*) je definované ako súbor javov a procesov, ktoré obklopujú človeka počas jeho života a ktoré majú pre človeka nejaký význam a hodnotu [4]. Predstavuje veľkú skupinu činiteľov, s ktorými je človek v interakcii a zároveň predstavuje súbor vplyvov týchto činiteľov na sociálny subjekt. Vo všeobecnej rovine predstavuje prostredie súbor všetkých podmienok a vplyvov, v ktorom sa sociálny subjekt nachádza a ktoré sú schopné ovplyvňovať alebo meniť podmienky jeho existencie.

Podrobne sme problém prostredia prezentovali v článku *Vplyv činiteľov bezpečnostného prostredia na efektívnosť bezpečnostného manažmentu* [5].

4 DETERMINANTY PROJEKTOVANIA OCHRANY

Projektovanie systému na ochranu života a zdravia ľudí, na ochranu objektov a iných druhov chránených záujmov je základnou funkciou bezpečnostného manažmentu. Kvalita plnenia tejto funkcie je determinovaná skupinou činiteľov, z ktorých za najdôležitejšie považujeme znalosti, personál a materiálne zaistenie. Ďalej sa budeme zaoberať významom znalostí pre projektovanie systému ochrany.

4.1 ZNALOSTI

Riešenie bezpečnosti, formulovanie cieľov a stratégií bezpečnostnej politiky akéhokoľvek subjektu vyžaduje vytvárať si predstavy o budúcnosti, o vývoji bezpečnostnej situácie v danom prostredí. Vývoj v prostredí je závislý od širokej škály objektívnych, podmieňujúcich i dynamizujúcich činiteľov [5], ale i od subjektívnych činiteľov. Neurčitost' budúcich stavov môže mať charakter:

- objektívnej neurčitosti, vyplývajúcej z nejednoznačnosti vývoja javov a procesov v čase,
- subjektívnej neurčitosti, vyplývajúcej z rozhodovacej činnosti a zásahov subjektu do priebehu javov a procesov.

Projektovanie funkčného systému ochrany vyžaduje, aby boli bezpečnostní pracovníci schopní, aby vedeli :

- identifikovať možné bezpečnostné riziká a ohrozenia, ich zdroje a nositeľov, teda identifikovať to, ČO sa môže stať.
- odhaliť proximatívne (bezprostredné) príčiny ohrozenia bezpečnosti, teda PREČO sa to môže stať.
- odhaliť ultimatívne (konečné) príčiny ohrozenia bezpečnosti, teda AKO sa to môže stať.

Tabuľka 1 Závislosť funkčnosti systému ochrany od znalostí

Znalosť situácie	Reakcia na znalosť situácie	Stav systému ochrany	Stav bezpečnosti
Nevieme, čo sa môže stať	Nevieme, čo treba urobiť	Nefunkčný systém	Nezaistená
Nevieme, čo sa môže stať	Urobíme nejaké opatrenia	Nefunkčný, neefektívny systém	Nezaistená
Vieme, čo sa môže stať,	Nevieme, čo treba urobiť	Nefunkčný systém	Nezaistená
Vieme, čo sa môže stať	Vieme, čo treba urobiť	Funkčný systém	Zaistená,

Schopnosť správne odpovedať na tieto otázky sa v konečnom dôsledku prejaví v efektívnosti bezpečnostného systému, vytvoreného na ochranu subjektu alebo jeho záujmov. Výsledky možných stavov, ktoré môžu byť výsledkom analytického procesu sú uvedené v tabuľke 1.

5 ZÁVER

Bezpečnostný manažment, ako cieľavedomá činnosť špecifickej skupiny ľudí, orientovaná na elimináciu alebo minimalizáciu ohrození a rizík bezpečnostnej povahy, je vo svojej podstate determinovaná širokou škálou činiteľov najrôznejšej povahy. Či už sú to činitele subjektívnej povahy (záujmy, potreby, schopnosti, znalosti alebo spôsobilosti ľudí), alebo objektívnej povahy (činitele prostredia). V procese projektovania i prevádzkovania systémov ochrany je treba si tieto fakty uvedomiť a reagovať na ne. Tie činitele, ktoré pôsobia pozitívne, treba využívať pre zvýšenie účinnosti systému ochrany. Tie činitele, ktoré pôsobia retardačne, deštruktívne, treba eliminovať, alebo aspoň minimalizovať ich vplyv.

Uvedomenie si existencie a vplyvu determinánt v bezpečnostnom manažmente neznamená akceptovať akýsi mechanický determinizmus. Svedčí o vnímaní objektívne existujúcich kauzálnych vzťahov a podmieneností javov a procesov prebiehajúcich v reálnom bezpečnostnom prostredí.

LITERATÚRA

- [1] HOFREITER, L.: Securitológia. AOS Liptovský Mikuláš, 2006.
- [2] HOFREITER, L.: Predikcia bezpečnosti v zložitých systémoch.8 s. In: *Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2011* : medzinárodný vedecký seminár. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2011.
- [3] ŠIMÁK, L.: *Manažment rizík*. ŽU v Žiline, 2006. 116 s.
- [4] HOFREITER, L., MATIS, J. : *Komplexná metodika hodnotenia bezpečnostného prostredia*: priebežná výskumná správa. AOS, Liptovský Mikuláš, 2010.83 s.
- [5] HOFREITER, L.: Vplyv činiteľov bezpečnostného prostredia na efektívnosť bezpečnostného manažmentu. 6 s. In: *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*. ŽU v Žiline, 2010.

Článok recenzoval:
prof. Ing. Ladislav Šimák, PhD